

Kekke Stadin: *Maktens män bär rött*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2010. 266 s., ill. ISBN 978-91-7331-373-5.

Förr var den röda färgen förknippad med makten och den visades genom kungarnas och påvarnas scharlakans- och purpurröda dräkter. Nu syns den på sin höjd i slipsknuten strax under statsministerns haka, som annars mest är klädd i allvarsamt svart, grått eller mörkt blått. Har den röda färgen betydelse och finns där någon koppling till makt? I boken *Maktens män bär rött*, söker Kekke Stadin, professor i historia, svar på frågan. Här undersöks manlighet, manligt framträdande, kropp och kläder ur olika infallsvinklar i sju historiska studier.

Under det tidiga 1800-talet, efter förlusten av både Finland och Pommern, påbörjades en självrannsakan av den nationella styrkan. Samtidigt som Sveriges förlust började förklaras med soldaternas fysiska svaghet, lyftes myten om vikingen fram av Götiska förbundet. Konstnärerna och diktarna i Götiska förbundet vurmade för det säreget nordiska, och vikingen var en värdig motsvarighet till de antika mytologierna som länge hade stått högt i kurs som estetiskt ideal. Myten om vikingen blev även en tacksam förebild för den svenske mannen. En ny kroppskult växte fram. P.H. Ling startade sitt gymnastiska institut 1812. Femton år senare, 1827, grundades Stockholms simsällskap och ytterligare tre år senare ett segelsällskap och Patriotiska sällskapet för Sveriges hästkultur. De unga männen skulle disciplinera och träna sina kroppar. Som en kulmen, och som plåster på såren för unionsupplösningen med Norge, anordnades de olympiska spelen i Stockholm 1912. Nu kunde Sverige åter visa sin styrka och det var genom idrotten som segrarna vanns snarare än i krig.

Bilden av den svenske mannen som viking är en bild som fortfarande kännetecknar en typ av manlighet som vi väl känner igen. Tolkningen av manlighetens olika ideal utgör ingången för Kekke Stadin. Förutom vikingen så diskuteras Karl XI:s framställning av sig själv i ett slags visuell retorik, klädernas betydelse för makten och mannens förhållande till kläder och manlighet under de senaste tre seklen. De sju något olika kapitlen är ömsom tematiskt och ömsom kronologiskt upplagda. Ibland är det lätt att ta för givet att dagens kunskaper gäller som tolkningsfacit, men meningsinnehåll är av flyktig karaktär, vare sig manlighetsideal, estetiska ideal eller meningsinnehåll är determinerade, vilket gör en historisk tillbakablick befogad. Stadin serverar ingen komplett analys, eller en fix och färdig idé,

de separata kapitlen står för skilda ingångar till ämnet, men kan även läsas var för sig. Inledningen ger dock saken av att vara en mer sammanhållen bok, vilket först skapar lite förvirring. Det finns ett visst skifte i tempo mellan kapitlen och även en viss ”pratighet”, varav det senare är vanligt när man vill rikta sig till en bredare publik. Det kan vara en svår balansgång och jag hade nog föredragit ett rappare tempo i vissa kapitel. Å andra sidan är själva innehållet väl underbyggt och studierna känns relevanta för den svenska modekontexten, där det historiska perspektivet är välkommet. Boken öppnar även för jämförelser mellan kapitlen, och personligen har jag fastnat för möjligheten att jämföra manlighetens estetik och dess förunderliga pendlingar mellan sobert allvar och färgsprakande storslagenhet.

Det första kapitlet i den kronologiska ordningen handlar om kung Karl XI (1655–97). Kapitlet inleds med en anekdot om Karl XI som ”Gråkappan”, en folkets kung som klädd i böndernas vadmal ställde sig på den lilla människans sida i konflikter med överheten. Förklädd till en folkets man i grå kappa trädde han in som försvarare, tog av sig rocken och visade sitt rätta jag i det avgörande ögonblicket. Med detta exempel belyser Stadin vår samtida okunskap om dåtidens klädkoder. Vad vet vi egentligen om historiska material och vilket arv har de lämnat till våra samtida klädkoder? Hon visar också hur det här plagget har fått en avgörande retorisk funktion i en anekdot som även förmedlar ideologi. Exemplet, liksom kapitlet, talar alltså inte så mycket om manlighet som om Karl XI:s väl medvetna framställning av sig själv i beklädandets visuella retorik. Stadin låter analysen av kungaporträtten passera genom Karl XI:s unga år där klädernas praktfullhet lyser starkt, men som mot 1680-talet byts mot den flärdfrie soldatens ikonografi, och senare familjeporträtten med en kung i dovare färgskala som faderligt står bakom sin familj. Vad är det som får Karl XI att plötsligt lägga den överdådiga praktiken åt sidan? Det finns säkert flera anledningar och Stadin går egentligen inte in på orsakerna. Men då liksom nu förändrades modet och dess koder kontinuerligt.

En speciell typ av växlingar, den mellan den iögonfallande och den tillbakahållna estetikerna, har skett i flera omgångar allt sedan 1400-talet. Kapitlet med samma titel som boken, ”Maktens män bär rött” tar kanske särskilt avstamp i den frågan. Genom att fördjupa sig i den röda färgens historia i maktens korridorer märker författaren också hur färgens status har förändrats. I det florentinska 1400-talet var scharlakansrött den favoriserade färgen bland stadsrepublikernas furstar

och det påvliga prästerskapet. Efter det var rött länge en färg starkt förknippad med manlig makt, för att så småningom mer komma att förknippas med konstnärer och musiker, och därefter snarare med ett kvinnligt genus. Stadin fastnar vid det faktum att Fredrik Reinfeldt när han blev statsminister började använda röda slipsar, liksom den tidigare statsministern Göran Persson, och att färgen då på ett intressant sätt plötsligt såg ut att åter följa makten. Även om jag anser att Stadin gör det lätt för sig med sin poäng och analys genom att helt förbise att moderatledarens röda slips dök upp först sedan moderaterna även tagit över socialdemokraternas retorik och att det långt ifrån enbart kan ha handlat om att Reinfeldt hamnade i regeringsställning. Eller att anledningen till George W. Bushs röda slips också kan knytas till republikanernas röda partifärg – så illustrerar kapitlet hur den iögonfallande praktiken eller färgen pendlat i männens historia. Frågan om praktens och färgskalans genus är en sentida konstruktion. Om det från början handlade om olika moden i olika delar av den europeiska kontinenten, så tycks det först fram emot 1800-talet bli en fråga om kön. Under reformationen blev plötsligt svart en färg som fick stort uppsving i Tyskland som en protest mot det påvligt röda. (Betänk även Gustav Vasas val av färger, svart och guld.) Men också i motreformationens Spanien senare samma sekel ersattes färgerna av svart. Det var då som den svarta s.k. spanska dräkten blev det mode som snabbast spred sig över Europa. Under 1600-talet sker ett starkt skifte i och med franske kungen Ludvig XIV:s storstilade och färgrika prakt, som kom att bli ett nytt ideal bland de europeiska hoven. Till synes som en motreaktion, eller som ett politiskt ställningstagande, deklarerade den engelske kungen Karl II år 1666 att han med omsorg om statsfinanserna nu tog avstånd från det dyra franska modet för att istället anamma en sobrare tredelad kavajkostym. Och kanske kan man tolka Karl XI:s tappning av sig själv i avbildningarna några år senare i ljuset av detta ställningstagande? Omkring 1675 noterar Stadin en förändring i Karl XI:s avbildningar. Gestaltningarna av honom blir mer sparsmakade, både som den tappre soldaten och som familjefadern. I härförarporträtten framträder han mer som en bland andra, men också i porträtten av honom tillsammans med familjen är han mer nedtonad än tidigare. Vi får inte veta något om Karl II:s eventuella inflytande, men växlingen från prakt till återhållsamhet återkommer även senare i bokens övriga kapitel.

I det följande kapitlet lyfter Stadin fram den högst

reella roll som kläderna, oavsett estetiskt uttryck, hade i maktutövningen från sent 1500-tal till 1700-talet. Hon rör sig här med källor såsom brev, dagboksanteckningar och officiella skrivelser, där hovmän och ambassadörer beskriver klädernas betydelser vid såväl officiella representationer som för den privata karriärens skull. Även om hovfolket ofta fick lägga merparten av sin lön på kläder, så var det en av de främsta försäkringarna om en fortsatt karriär. Vid statliga representationer utomlands var kläderna ett sätt att visa sitt välstånd, men också sina anspråk.

Framme vid 1800-talet fördjupas sprickan mellan de två modekoderna, det pråligt färgstarka och det sobert tillbakahållna. Men det är nu inte en fråga om olika länder, utan om en uppdelning mellan könen, där det kokett pråliga blivit kvinnligt och det sobert återhållsamma blivit manligt, vilket J.C. Flügel på 1930-talet myntade som ”den manliga försakelsen”. Det är känt att London allt sedan 1700-talets slut kommit att bli centrum för herrmode, särskilt efter franska revolutionen, samtidigt som det franska modet blev ett hegemoniskt centrum för kvinnors mode. När de europeiska männen började följa det engelska istället för det uppseendeväckande franska modet, uppfattades det av senare uttolkare som att männen inte längre klädde sig i ”mode”; kanske beroende på att begreppet mode i sig förknippades med det franska modet. Men som Stadin påpekar så blev inte mindre mode mindre dyrt, istället var det i detaljerna som männen nu excellerade, även om det från männens horisont ofta hävdades att de inte var offer för mode. För offer för mode, det var något som gick på tvärs med de högt hållna moraliska anspråken. Måttfullhetens dygd var den främsta och skulle iaktas ifråga om känslornas svall, fåfängan och pengarna. Stadin påpekar apropå detta den intressanta förskjutningen från fokus på den stora magen (det odisciplinerade åtandet) mot de vältränade benen. Minns även att det var vid tidigt 1800-tal som de gymnastiska instituten grundades. På så sätt förenas klädedräkt och manlighetsideal, där klädernas koder för färg och snitt även blir koder för moral och manligt genus. Genom Thomas Manns *Familjen Buddenbrooks* släktkrönika, som beskriver den borgerliga familjen som ett porträtt av 1800-talets borgerlighet, följer Stadin mannen genom 1800-talet. Här framhålls noggrannheten med det fläckfria framträdandet, den kontrollerade känslomsheten, komplett med sedelärande historier om hur det går för de män som vill för mycket på fel sätt. Det bekanta manlighetsideal som framträder för 1800-talets borgerlighet är självkontrol-

len och det balanserade sinnelaget.

Detta tema följer med mannen in i 1900-talet. När manligheten undersöks i ett av de mer fängslande kapitlet, genom veckotidningar och intervjuer med män som är intresserade av bilar, får den balanserade känslokontrollen till synes en motsvarighet i begreppet *cool*. Analysen fördjupar sig i de metaforer som används av männen för att beskriva sig själva och sina bilar, och här är *cool* en av de återkommande metaforerna för hur en man ska vara. Det är dyra snabba bilar som galler och Stadin öppnar dörren till en värld av sensualism och homosocialitet där ett välputsat yttre, så när som på tredagarstubben, kombineras med tydliga föreställningar om bilarnas bekönade egenskaper. Männen i klubbarna för BMW och Porsche beskrivs påfallande lika när de möts på träffarna iklädda jeans, sneakers, keps och t-shirt eller pikétröja, dvs. ett nedtonat yttre. Vilket kompenseras av bilarnas mer uttrycksfulla former och design, som främst beskrivs i feminina ordalag av informanterna och i bilmagasinen. Samtidigt framställs bilens prestanda med maskulina liknelser. Härur drar Stadin sina slutsatser om vad som mer anses vara manligt, förutom coolheten. En bil kan alltså ha två kön samtidigt, där formen är kvinnlig och egenskaperna manliga, som att vara hårig eller skäggig, men också potent, manligt kraftfull, som en vild tjur, med muskler, ursinnig. Bilens egenskaper är inte coola, den är allt det som mannen inte kan vara med sitt nedtonade yttre. Däremot beskrivs ofta mannen bli ett med sin bil, i en nästan sexualiserad akt, där lusten och njutningen i körupplevelsen betonas. Föraren tämjer sin bil och får ”henne” att lyda sin herre. Alltjämt ska föraren vara cool, inte låta sig ryckas med av emotionerna som bilen framkallar.

Ett slags motsvarighet till coolheten och 1800-talets känslokontroll återfinns i stekarnas, eller bratsens, nonchalans eller laid-back-attityd. Liksom med coolheten handlar det om att uppvisa ett slags lätthet gentemot omvärlden, att inte låta sig bekommas, och att vara avslappnad. Här består undersökningsmaterialet av det tidiga 2000-talets nya medium, bloggen. Stadin följer en ung stekare i hans humoristiska och självreflekterande beskrivningar av sitt liv och sitt utseende. Utseendet är viktigt för de unga stekarna, vilket får författaren att dra paralleller till dandyn, vilka även har det gemensamt att de (oftast) kommer ur sina respektive århundradens övre samhällsklasser, och att den fåfänga omsorgen om ytan är vanlig, om än som undantag i en hegemonisk manlighet av avskalad chromofobi.

De två sista kapitlen utgör illustrationer av hur dagens

penningstarka mäns uttryck i kläder kan framträda helt motsatt, avskalat i jeans och mörkblått eller iögonfallande med rosa skjortor. Samtidigt är själva manlighetsbygget påfallande lika, som coolheten/nonchalansen, men även i att mannens identitet odlas i förhållande till de andra männen i gruppen, på tydligt homosociala arenor och följaktligen som en motsats till kvinnlighet. På ett ganska krasst sätt visar Stadin hur viriliteten (förutom styrkans, pengarnas och kunskapens makt, vilka också är återkommande), spelar en viktig roll i dessa manligheter, som illustreras med kvinnors roll som accessoarer eller som uttryck för status. På bilmässorna blir de unga kvinnorna reducerade till dekoration och runt männen som kan bjuda på champagne eller helrör är de unga kvinnornas främsta merit när de kan beskrivas i antal. Med detta sagt så uppenbaras här så till slut åter hur manligheten ännu inte är fast i den estetiska pendelns sobra hörn. De unga bratsen med prålig yta fylld av markörer, iögonfallande ställningstaganden med djävrt rosa skjortor och blanka frisyrier, bryter tydligt av mot den återhållsamma kodexen i BMW:s medlemsklubb. Om man ska hårdra det så visar metrosexualiteten på ett intressant sätt hur de två modekodexarna åter kan förenas och existera sida vid sida.

Kläder och genus är en intressant kombination att studera, eftersom det fångar upp mångtydiga kopplingar till både estetik, sociala praktiker och moraliska ideal i respektive tidsepoker. Om det är något som klädernas meningsbärande element särskilt markerar så är det skillnaden mellan könen. Åtskillnader markeras och ges betydelser. Kekke Stadins axplock från sex sekel belyser hur dessa skillnader har förändrats över tid. Det historiska panoramat fångar in berättelserna och fogar bitarna till en kumulativ bild av manligheten och manlighetens estetik och framställningskonst.

Lisa A. Svensson, Malmö

Kirsi Vainio-Korhonen: *Sophie Creutz och hennes tid. Adelsliv i 1700-talets Finland*. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Atlantis, Stockholm 2011. 271 s., ill. ISBN 978-91-7353-448-2.

Kirsi Vainio-Korhonen, professor i Finlands historia vid Åbo universitet, presenterar i *Sophie Creutz och hennes tid. Adelsliv i 1700-talets Finland* det sena 1700-talets värld med fokus på sydöstra Finland. Vi får följa några adelsfamiljer och deras öden under flera decennier, där